

Mirjana Kasapović (ur.): Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti

Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu,
2007., 420 str.

Stjepan Ivanišević*

Prikaz

Moram priznati da me je ova knjiga, osim imenom ugledne urednice i suautorice, privukla svojim neobičnim, provokativnim naslovom. Formulacija tog naslova podsjetila me je na svojedobno politički motivirani zahtjev da se u nazivlju domaćih institucija i organizacija »izade iz genitiva«, tj. da se njihov formalni naziv koji je završavao genitivom (npr. »Sabor Republike Hrvatske«) zamijeni nazivom koji počinje pridjevom (npr. »Hrvatski državni sabor«). Slično tome zagovara se da naziv matične politološke znanstveno-nastavne ustanove »izade iz množine« tj. da se umjesto o Fakultetu političkih znanosti govori o Fakultetu političke znanosti, ističući da su se konačno stekli uvjeti za okončanje »unutarnje institucionalne kolonizacije hrvatske političke znanosti«.

Da se ova knjiga zadržala samo na toj terminološkoj inovaciji, ne bi zavrijedila posebnu pažnju. Srećom njezina je svrha formulirana mnogo šire, ozbiljnije i ambicioznije. U njoj se nastojalo sustavno propitati stanje i probleme politoloških istraživanja i studija u Hrvatskoj te ih usporediti s takvim istraživanjima i studijima u razvijenim zemljama koje u tom pogledu imaju mnogo dulju tradiciju i veći ugled.

* Prof. dr. sc. Stjepan Ivanišević, umirovljeni redoviti profesor upravne znanosti na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (retired full professor of administrative science at the Faculty of Law, University of Zagreb)

Pored kraćeg predgovora urednice, bilješke o autorima i kazala imena, knjiga sadržava deset po sadržaju, razini obrade i opsegu vrlo neujednačenih priloga koje su napisali nastavnici i suradnici Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Na kraju svakog priloga navedena je citirana odnosno korištena literatura.

Prvi i ujedno programski, sadržajno pa i opsegom najznačajniji rad je tekst prof. Mirjane Kasapović pod naslovom *Izlazak iz množine? Kraj unutarnje institucionalne kolonizacije hrvatske političke znanosti?* (str. 7–95). U uvodu autorica iznosi tezu o dvije »legende« koje prate Fakultet političkih nauka od njegova osnutka 1962. Po jednoj taj je fakultet nastao kao neka vrsta partijske škole, a po drugoj na tom se fakultetu stalno, otvoreno ili prikriiveno, među nastavnicima i studentima razvijao duh pobune protiv političkih ciljeva njegovih utemeljitelja. Autorica smatra da je došlo vrijeme da se te legende razbiju te da se pokaže kako je povijest Fakulteta bila mnogo predvidljivija, uobičajenija i banalnija od one kakva se dosad prikazivala. U tu svrhu najprije prikazuje institucionalnu i konceptijsku povijest političke znanosti u nekoliko najvažnijih zemalja (Francuskoj, SAD-u, Velikoj Britaniji, Njemačkoj i Italiji), a potom je uspoređuje s institucionalnom i konceptijskom poviješću političke znanosti u Hrvatskoj. Pritom joj je temeljni cilj da upozori na sličnosti i razlike u razvoju političke znanosti u tim zemljama te da izvede neke pouke iz povijesti discipline te naputke za njezin mogući budući razvoj u Hrvatskoj. Ne ulazeći u detalje te opsežne i zanimljive komparativne analize, valja ipak upozoriti na to da je ona napisana s tezom ili, kako tvrdi sama autorica, da nije i da ne može biti potpuno neutralna. Naime, autorica njome nastoji »delegitimizirati shvaćanje političke znanosti i koncepciju Fakulteta političkih znanosti koji su presudno određivali njihov razvoj u proteklih četrdesetak godina, a koji nisu korespondirali s razvojem suvremene političke znanosti i najnaprednijih akademskih oblika njezina studija u zapadnom svijetu« (str. 9). U završnom razmatranju posebno upozorava na negativne učinke »anakronog« shvaćanja interdisciplinarnе strukture političkog studija koja je ostavila za sobom »popriličnu pustoš kako na znanstvenom, tako i na strukovnom području« (str. 78).

Drugi rad pod naslovom *Revolucija i/ili politologija? Dvojba iz povijesti hrvatske politologije* (str. 97–119) napisao je Tonči Kursar, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu. Autor se najprije bavi metodološkim problemom koji se javlja u vezi s prikazom razvoja hrvatske politologije te se priklanja stajalištu po kojem je povijest političke znanosti određena poviješću dominantnih ideološko-teorijskih diskursa. U tom smislu analizira marksističke korijene hrvatske politologije, posebno one povezane s filo-

zofijom *praxisa*. Pod njenim utjecajem politologija se interpretirala kao »mišljenje revolucije« koje je obilježavao, s jedne strane, radikalni zahtjev za ukidanjem politike, moći, vladavine ljudi nad ljudima, a s druge, zahtjev za izgradnjom asocijacije slobodnih proizvođača odnosno zajednice slobodnih ljudi. Kursar tvrdi da je posljedica takvog shvaćanja u krajnjoj liniji da politologija sama sebe učini suvišnom te u nastavku ilustrira tu svoju tezu na izvodima iz radova V. Sutlića, J. Mirića i I. Prpića.

Dok se Kursar u svom radu bavio filozofsko-teorijskim aspektima ranijih hrvatskih političkih rasprava, prof. Ivan Grdešić u svom je tekstu *Razvoj političke znanosti i demokratska tranzicija u Hrvatskoj* (str. 121–135) prvenstveno posvetio pažnju novijem razvoju politoloških disciplina, nakon uspostave demokratskog političkog poretka u Hrvatskoj. Po njegovu mišljenju tijekom demokratske tranzicije došlo je do konsolidacije i daljnjeg razvoja triju politoloških poddisciplina: izbornih studija, analize javnih politika i komparativne politike. U tom smislu konstatira da »politologija u Hrvatskoj stječe svoju suverenost istodobno kad i država stječe svoju suverenost« (str. 134). Smatra neprijepornim da je novija hrvatska politička znanost sve bogatija u svojim teorijskim smjerovima, empirijskim znanjima i metodološkim vještinama te da je time »osvojila svoj suvereni singular« (ibidem).

Prof. Vlatko Cvrtila svoj je prilog *Studij obrane i zaštite na fakultetu političkih znanosti* (str. 137–154) posvetio opisu nastanka (1975.), razvoja i ukinuća (1992.) posebnog studija općenarodne obrane i društvene samozaštite na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Iako su neki predmeti s područja sigurnosnih studija u drugom dijelu devedesetih godina integrirani u nastavni program studija politologije, ipak po njegovu mišljenju nije iskorištena prilika za razvoj i jačanje civilnih istraživanja obrane i zaštite koja se bila otvorila uvođenjem tog studija.

Prof. Nenad Zakošek napisao je ogleđ pod naslovom *Politologija i hrvatska politika. Transformacija istraživanja političkog sustava Hrvatske* (str. 155–185). Osnovna teza njegova rada glasi: u istraživanju političkog sustava Hrvatske vidljiv je razvoj prema metodološki sve jasnijem politološkom profiliranju, čime se to područje istraživanja jednoznačno profilira kao specifično područje politološke analize, koje valja razlikovati ne samo od drugih društvenih znanosti nego i od drugih politoloških uvida ili različitih oblika osobnog političkog angažmana. Ujedno smatra da je svako politološko istraživanje u značajnoj mjeri generacijski obilježeno, jer svaka generacija zatječe određenu političku konstelaciju i metodološke pretpostavke na koje traži odgovore. Tako se, na primjer, u starijoj generaciji hrvatskih politologa osamdesetih godina mogu razlikovati tri glavna, metodološki

različito profilirana stajališta: kritika sustava sa stajališta prvobitne izvorne ideologije socijalizma i jugoslovenstva (npr. Mirić); kritika institucionalnog sustava federacije ili pak podrška sustavu sa stajališta jačanja samostalnosti republika (npr. Tomac i Lerotić); kritika samoupravnog socijalističkog sustava sa stajališta tradicije političke teorije koja nadilazi ideološku samolegitimaciju režima (npr. Prpić). Na sličan način analizira i ilustrira polazišta, pretpostavke i metodološke instrumentarije kojima su se koristili pripadnici njegove, mlađe generacije. Ogled zaključuje konstatacijom da se još ne može govoriti o dostizanju potrebne metodološke i teorijske zrelosti politologije na području istraživanja hrvatske politike. Razlozi su nedostatak sintetičkih studija, nedovoljna međunarodna umreženost istraživanja hrvatske politike te nedovoljno razvijena praksa i kultura znanstvene komunikacije o rezultatima istraživanja, kako između politologa, tako osobito s predstavnicima drugih društvenih disciplina koje se bave istraživanjem hrvatske politike.

Prof. Zdravko Petak priložio je rad pod naslovom *Javne politike: razvoj discipline u Hrvatskoj i svijetu* (str. 187–215). Petak najprije razmatra etimološko-teorijske dvojbe pojma politike ili politika. Potom prelazi na definiranje neposrednog predmeta svog bavljenja, javnim politikama, pokazujući njihovu kompleksnost i promijenjeni kontekst u kojem se pojavljuju. Slijedi rasprava o mjestu javnih politika u politološkim istraživanjima i studijima te prikaz različitih teorijskih pristupa istraživanju javnih politika. U zaključku rezimira rezultate svoje analize upućujući na to da se *policy* analiza značajno razlikuje ovisno o institucionalnom kontekstu konkretne političke zajednice i o tome s kojeg se stajališta konceptualizira stvaranje javnih politika, kao i na to da se prvobitni racionalistički modeli tumačenja javnih politika nadopunjuju uvidima novog institucionalizma, javnog upravljanja i deliberativne *policy* analize. U tom smislu postaje važnijim dizajniranje konkretne *policy* analize nego izgradnja cjelovite i koherentne teorije o javnim politikama.

Prof. Damir Grubiša u svom se radu *Europski studiji i politička znanost u Hrvatskoj: stanje discipline* (str. 217–245) bavi europskim studijima kao sastavnicu političke znanosti, s posebnim osvrtom na stanje te discipline u Hrvatskoj. Počinje s raspravom o tome što su to »europski studiji« te ukratko prikazuje njihov razvoj prije i nakon pada Berlinskog zida. Potom detaljno, s nizom zanimljivih podataka, ilustrira razvoj europskih studija kroz primijenjena istraživanja, članstvo u znanstvenim udrugama i publiciranje u znanstvenim časopisima u razvijenim europskim i izvaneuropskim zemljama. Na kraju daje kritički osvrt na stanje te politološke discipline u Hrvatskoj te upozorava da su se europski studiji u našoj zemlji razvili rela-

tivno kasno, *de facto* tek nakon 1993. Stoga je i znanstvena produkcija tekstova s područja europskih studija objavljenih u politološkim časopisima u razdoblju 1991.–2000. bila vrlo skromna i tematski ograničena, da bi se u razdoblju 2001.–2007. povećala 3,5 puta i postala znatno raznovrsnijom. Zaključuje da među hrvatskim monografijama o europskim temama prevladavaju one koje su ekonomistički orijentirane te one koje se time bave s aspekta međunarodnih odnosa.

U svom radu pod naslovom *Politička znanost i političko obrazovanje: neugledna prošlost, neizvjesna budućnost* (str. 247–269) docent Berto Šalaj razmatra važnost političkog obrazovanja kao segmenta obrazovnog i školskog sustava za razvoj demokratske političke kulture kao uvjeta stabilnog i učinkovitog funkcioniranja demokracije. Koliko se značenje pridaje političkom obrazovanju ilustrira na djelatnostima dvaju najvećih svjetskih udruženja za političku znanost: Američkom udruženju za političku znanost (APSA) i Međunarodnom udruženju za političku znanost (IPSA). U usporedbi s time stanje političkog obrazovanja u Hrvatskoj, kako u prethodnom razdoblju, tako nakon uspostave demokratskog poretka, autor ocjenjuje nezadovoljavajućim.

Prof. Tihomir Čipek priložio je rad pod naslovom *Kulturološki obrat i politologija. Povratak kulturno-povijesnom kontekstu* (str. 271–293). Premda je pojam kulture i prije bio prisutan u politološkim istraživanjima (klasično djelo o građanskoj kulturi G. Almonda i S. Verbe objavljeno je 1963.), po mišljenju autora koncept kulture vratio se u samo središte pozornosti političke znanosti s radom o sukobu civilizacija S. Huntingtona iz 1996. Nakon toga se, po njegovu mišljenju, u političkoj znanosti dogodio kulturološki obrat. Čitav svoj članak posvećuje implikacijama tog obrata i povezuje ga s tzv. »krizom moderne«.

Zadnji prilog u ovoj knjizi napisala su dva znanstvena novaka, asistentica Ana Petek i asistent Krešimir Petković, a njihov rad ima naslov *Nastavni programi u komparativnoj perspektivi: curricula studija političke znanosti na trinaest zapadnih sveučilišta i škola i Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu* (str. 295–397). To je po opsegu najveći prilog u knjizi, tako da bi mogao biti tiskan kao posebna monografija. Osim toga, rad je prepun dragocjenih informacija o nastavnim programima, nastavnim predmetima te režimu diplomskih, postdiplomskih i doktorskih studija političkih znanosti na 13 najznačajnijih zapadnih sveučilišta i škola. U svjetlu tih podataka autori su prikazali i kritički usporedili studij politologije na zagrebačkom fakultetu. Konačno, ne i najmanje važno, rad je napisan sustavno, pregledno i s tolikom akribijom da bi mogao poslužiti kao uzor nekim njihovim kolegama višeg formalnog statusa i duljeg akademskog iskustva.

Prelazilo bi svrhu ovog prikaza da čak u sažetom obliku iznesem makar glavne uvide i rezultate njihova rada. Stoga ću gore navedene ocjene ilustrirati na samo dva primjera. U svakom komparativom istraživanju kao prethodno pitanje postavlja se problem kriterija izbora entiteta koji će se usporediti. Umjesto da se posluže već objavljenim i etabliranim kriterijem učestalosti citiranja radova u vodećim znanstvenim časopisima, što bi u području političke znanosti rezultiralo gotovo potpunom dominacijom sveučilišta s engleskog govornog područja, autori su se odlučili da u svoj uzorak uvrste i ugledna europska sveučilišta i škole na kojima se studiraju političke znanosti te su na taj način dobili reprezentativniji uzorak koji je podobniji za usporedbu sa zagrebačkim političkim fakultetom. Tako su među 13 zapadnih sveučilišta i škola s najuglednijim političkim studijima uvrstili pet američkih (Harvard, Columbia, Chicago, Berkeley i Princeton), tri britanska (Oxford, Cambridge i LSE), dva njemačka (Freie Universität Berlin i Heidelberg), dva francuska (Sciences Po i Sorbonne) i jedno talijansko (Firenca). Taj su svoj izbor kao i druga pitanja metodološke naravi opširno i argumentirano obrazložili.

Drugi primjer odnosi se na rezultate usporedbe programa zagrebačkog politološkog studija s programima gore navedenih visokoškolskih institucija. Suprotno prije uvriježenom mišljenju kako je hrvatska politologija ponajprije određena njemačkom i američkom tradicijom, ta je usporedba pokazala da studij na zagrebačkom fakultetu najviše nalikuje na politički studij koji se izvodi na francuskoj Sciences Po. Tek s novijim promjenama moglo bi se reći da se program zagrebačkog političkog fakulteta postupno amerikanizira. To, po mišljenju autora, otvara pitanje treba li jedini politološki studij u Hrvatskoj biti pretežno orijentiran na fundamentalna istraživanja poput onih kakva se njeguju na elitnim američkim univerzitetima ili bi pak bilo bolje da se već na dodiplomskoj nastavi orijentira na praktični multidisciplinarni pristup kakav postoji na uglednoj francuskoj Sciences Po.

* * *

Knjiga *Izlazak iz množine? Stanje hrvatske političke znanosti* bez sumnje je vrijedan doprinos raspravi o stanju i problemima politoloških istraživanja i studija u Hrvatskoj, posebno zbog toga što omogućuje usporedbu s inozemnim institucijama koje u tim istraživanjima i studijima imaju dulju tradiciju, značajnija postignuća i veći ugled. Kao što sam već napomenuo, uočljiva je prilično velika neujednačenost u obradi pojedinih tema odnosno u prilogima pojedinih autora. Na primjer, radovi prof. Kasapović i prof. Zakoška po svojoj relevantnosti, temeljitosti i kvaliteti daleko odskakuju

od radova prof. Cvrtila i prof. Cipeka. Posebno me je svojom kvalitetom vrlo ugodno iznenadio rad znanstvenih novaka A. Petek i K. Petkovića. No unatoč navedenim razlikama, knjiga u cjelini zavrđuje visoku ocjenu te stoga vjerujem da će privući pažnju društvenih znanstvenika i drugih javnih djelatnika. Uostalom, radi toga sam se i odlučio da o njoj napišem ovaj prikaz.

Ipak na kraju moram postaviti dva pitanja koja su mi se nametnula nakon pažljivog čitanja i razmišljanja o ovoj knjizi.

Prvo se pitanje odnosi na ono što u njoj nisam našao, a očekivao sam da ću naći. Najprije, smatram da iz projekta prikaza stanja hrvatske političke znanosti nisu smjeli biti isključeni aktualni nastavnici Fakulteta političkih znanosti. Primjerice, nema priloga profesora Šibera, Vukadinovića, Lalovića, Padjena, Strpića i drugih nastavnika tog fakulteta. Nadalje, prešućeni su politološki znanstveni doprinosi nekih znanstvenika koji su djelovali i još uvijek djeluju na drugim fakultetima društvenih znanosti u Hrvatskoj. Tako npr. od mojih kolega s pravnih fakulteta nema spomena o radovima profesora Bačića i Viskovića sa splitskog, Blaževića s riječkog, Sokola, Smerdela, Ramljaka i Kregara sa zagrebačkog fakulteta. A upravo drastičan primjer prešućivanja je to da je, unatoč brojnim radovima na temu odnosa politike i uprave, akademik E. Pusić spomenut tek samo kao jedan od osnivača Fakulteta političkih nauka. Čini se, dakle, da se težnja za ostvarenjem »suverenog singulara« nastojala ostvariti naprosto isključivanjem ili prešućivanjem.

Drugo pitanje odnosi se na znanstvenu disciplinu kojom sam se bavio tijekom svoje akademske karijere, a to je nauka o upravi odnosno upravna znanost. Neću ovdje ulaziti u detaljnu analizu historijata te discipline na našim prostorima koji je započeo uvođenjem političko-kameralnog studija u kraljevinama Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji u Varaždinu 1769., a potom se nastavio na Juridičkom, kasnije Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Za razumijevanje mog pitanja bitna je činjenica da je Katedra nauke o upravi kao empirijske, a ne pravnonormativne, društvene discipline uspostavljena na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1957. Kroz proteklih pedesetak godina u okviru te katedre djelovalo je dvadesetak znanstvenonastavnih radnika raznih generacija, provedena su mnogobrojna empirijska istraživanja političko-upravnog sustava te je objavljeno četrdesetak knjiga i monografija. Momentalno na Katedri djeluju dva redovita profesora, jedna docentica, dva asistenta s magisterijem i dva znanstvena novaka.

Kad je 1962. osnovan Fakultet političkih nauka, u njegovu nastavnom programu kao obvezatni predmet bila je predviđena i nauka o upravi. U nešto skraćenom opsegu nego na pravnom studiju, predavao ju je prof. Pu-

sić, a prelaskom prof. Perko-Šeparović 1972. na Fakultet političkih nauka ona je preuzela nastavu iz tog predmeta.

U nastavnom programu Fakulteta političkih nauka za akademsku godinu 2006./7., koji je naveden u tablici 14.1. na str. 386–387, na 3. godini studija predviđen je pod rubrikom »pravo« obvezatni kolegij »znanost o upravljanju«, a pod rubrikom »politologija« izborni kolegij »javna uprava«. Nakon umirovljenja prof. Perko-Šeparović postavlja se pitanje na temelju kojih će se programa izvoditi nastava iz tih kolegija te na kojoj će sveučilišnoj instituciji budući nastavnici tih kolegija steći svoja znanstveno-nastavna zvanja. Zar ne bi bilo normalno da se o tome odluči u suglasnosti s matičnom Katedrom upravne znanosti na Pravnom fakultetu u Zagrebu ili bi se i to smatralo oblikom »institucionalne kolonizacije hrvatske političke znanosti«?

Što se na osnovi toga može zaključiti? Premda mi se zahtjev za »izlaskom iz množine« u smislu jasnijeg profiliranja politološkog studija čini sasvim opravdanim, bojim se da bi inzistiranje na »suverenom singularu«, ako bi se shvatio doslovno, moglo odvesti u izolaciju i monopolizaciju politoloških istraživanja, pa i u diletantizam političkog studija. A to bi, kraj inače relativno oskudnih sredstava i razmjerno malih ljudskih potencijala, bilo pogubno za razvitak hrvatske političke znanosti.